

KIND BUITEN BEELD

het vervaagde verleden van de
naoorlogse jeugdzorg

Symposium | vrijdag 8 maart 2019
Lloyd Hotel Amsterdam

Datum: vrijdag 8 maart 2019

Locatie: Lloyd Hotel Amsterdam, Oostelijke Handelskade 34
1019 BN Amsterdam

Route en bereikbaarheid: www.lloyd.nl

Toegang: Gratis. In verband met het beperkt aantal plaatsen is aanmelden verplicht via kindbuitenbeeld@gmail.com

Organisatie

Pro Juventute

VRJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Faculteit der
Gedrags- en
Bewegings-
wetenschappen

VRJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Universiteits-
bibliotheek

KIND BUITEN BEELD

Het vervaagde verleden van de naoorlogse jeugdzorg

De geschiedenis van de naoorlogse jeugdzorg beslaat inmiddels bijna driekwart eeuw. Juist over dit recente verleden zijn we slecht geïnformeerd. Het verleden is vervaagd en daardoor is het kind buiten beeld geraakt. Tijdens dit symposium over de naoorlogse jeugdzorg worden perspectieven gepresenteerd voor nieuw historisch onderzoek. Welke benaderingen en bronnen kunnen ondanks het vervaagde verleden ons beeld verscherpen met een focus op het kind dat buiten beeld is geraakt?

De jeugdzorg zoals we die nu kennen, is een geprofessionaliseerd netwerk van instellingen, brancheorganisaties en inspecties, met twee verantwoordelijke ministers. Honderd jaar geleden zag de sector er heel anders uit. Een belangrijk verschil tussen toen en nu is de schaalvergroting: in 1920 bestond het veld uit honderden veelal kleinschalige instellingen die uit particulier initiatief waren ontstaan en die de verzuiling van de Nederlandse samenleving weerspiegelden. In de tweede helft van de twintigste eeuw raakten deze instellingen ontzuild en zijn nu door diverse fusies lang niet altijd meer naar hun oorsprong herkenbaar. Bovendien zijn vele instellingen opgeheven door de ontwikkeling van extramuralisering en het primaat van het pleeggezin boven de instelling, terwijl andere door differentiatie van het zorgaanbod een meer specifieke bestemming kregen.

Deze ontwikkelingen leidden er toe dat het beeld van de naoorlogse jeugdzorg en kindbescherming is vervaagd. Archiefvorming had weinig prioriteit. Commissies die onderzoek hebben gedaan naar het functioneren van de jeugdzorg stuitten op grote lacunes. Voor oud-pupillen die vanwege seksueel misbruik erkenning en genoegdoening zochten in het kader van een financiële regeling die na de Commissie Samson in het leven werd geroepen bleek dit een groot obstakel. Het was lang en vaak vergeefs zoeken in een complex en vaag verleden om de gegevens te achterhalen die nodig waren om hun aanspraken te onderbouwen. Kennelijk is het historisch besef bij de verantwoordelijke instanties tijdens de naoorlogse veranderingen niet groot geweest. Maar was dat de enige reden waarom gegevens over de jeugdigen niet meer terug te vinden zijn? De vraag dringt zich op of men het destijds wel de moeite waard vond om de ervaringen van jeugdigen die niet zelden uit de onderste lagen van de samenleving kwamen te documenteren. Verhalen van de jeugdigen over mis-

handeling en misbruik werden lang niet altijd geloofd, laat staan opgeschreven. Bij de bestudering van het verleden van de naoorlogse jeugdzorg vormen archieven een belangrijke bron. Maar deze zijn vaak onvolledig en opgesteld vanuit het perspectief van de betreffende jeugdzorg- of overheidsinstantie. Om de geschiedenis van de jeugdzorg en het verhaal van de kinderen aan bod te laten komen zijn meer en andere bronnen nodig. Tijdens dit symposium presenteren onderzoekers bruikbare methoden en perspectieven die kunnen leiden tot een beter verstaan van de naoorlogse jeugdzorg en kinderbescherming.

* * *

Dit symposium is de slotactiviteit van de voormalige Stichting Tot Steun Nederland (STSN), inmiddels opgegaan in Pro Juventute. Vereniging Tot Steun werd in 1886 opgericht met als doel de opvang van ontspoorde meisjes. Naast het bieden van pleegzorg beheerde de stichting enkele doorgangshuizen, bedoeld voor kortdurende opname van maximaal anderhalf jaar. Tot 1998 heeft de vrijzinnig-christelijke stichting deze activiteiten voortgezet. In de jaren daarna heeft de stichting als fonds gefungeerd en diverse vernieuwingsprojecten in Suriname en Nederland ondersteund. De stichting was betrokken bij de oprichting van het Onderzoeks- en Expertisecentrum voor kinderen en vreemdelingenrecht (Rijksuniversiteit Groningen), het Project Preventie van Kinder-

mishandeling in Suriname (PRE-KIMI), de longitudinale studie ‘Generaties 2’ (Vrije Universiteit Amsterdam; www.generaties2.nl) en de beschrijving van de geschiedenis van Tot Steun (Vrije Universiteit Amsterdam; Marjoke Rietveld-van Wingerden). Deze studie resulteerde in 2017 in het boek *Kind in gevaar: redenen tot withuisplaatsing? De vereniging Tot Steun als zorgverlener in een veranderende wereld van de kinderbescherming en jeugdzorg 1886-1998*. Het archief van de stichting is recentelijk overgedragen aan de afdeling HDC | Protestants Erfgoed van de bibliotheek van de Vrije Universiteit Amsterdam.

PROGRAMMA

13.00 **Inloop met koffie**

13.30-13.40 **Opening**
Wim Slot

13.40-14.00 **Wat verschillende bronnen ons (niet) leren**
Jacques Dane en Evelien Walhout
Om de geschiedenis van de naoorlogse jeugdzorg goed in beeld te krijgen, dienen verschillende bronnen geëxploreerd te worden. In deze lezing wordt een inkijkje geboden in de diversiteit vanarchieven en archiefmateriaal en wordt tevens gewezen op welke 'blinde vlekken' we bedacht moeten zijn. Vinden we in de archieven de kinderen om wie het in de jeugdzorg moest gaan wel terug?

14.00-14.20 **Het pupildossier als bron**
Saskia Bultman
Oud-pupillen uit de jeugdzorg gaan op latere leeftijd vaak op zoek naar de betekenis van (soms traumatische) gebeurtenissen uit hun jeugd. Daarbij zou het pupildossier hen kunnen helpen, maar deze bron is omgeven met privacyregels en mag niet ten eeuwigden dage bewaard worden. In deze bijdrage wordt nader ingegaan op de betekenis van het pupil- of persoonsdossier en op de vraag wie er eigenaar is van deze informatie. Bestaat er een recht op vergeten en is een vervaagd verleden daarmee onvermijdelijk? Wat kan het persoonsdossier betekenen voor onderzoek naar het kind in de jeugdzorg?

14.20-14.30 **discussie**

14.30-14.40 **Kinderbescherming in oorlogstijd: Tot Steun in de jaren 1940-1945**

Marjoke Rietveld-van Wingerden
De Stichting Tot Steun Nederland heeft een bijzonder rijk archief. Wat leert het ons over het wel en wee van de pupillen en het functioneren van de tehuizen in oorlogstijd?

14.40-15.10 **pauze**

15.10-15.30 De jeugd wordt serieus genomen, het verhaal van een onderschatte bijdrage aan de jeugdzorg

Guus de Beer

Aan het einde van de jaren zestig begon zich een andere kijk op de zorg voor jeugdigen te ontwikkelen. De alternatieve hulpverlening (JAC's, Releases en Sosjale Joenit) ontstond waarbij jongeren om hulp konden vragen zonder dat hun ouders daarbij betrokken waren. Tehuisbewoners organiseerden zich in de Belangenvereniging Minderjarigen (BM). De alternatieve hulpverlening en BM signaleerden misstanden in de kinderbescherming en stelden die door sociale actie aan de kaak. Maar waren de JAC's wel 'kinderen van de culturele revolutie', zoals in de rapportage van de commissie Samson wordt beweerd? En wat heeft hun werk bijgedragen aan de plaats en positie van jongeren in de jeugdzorg?

15.30-15.50 Professionalisering in de praktijk: nabijheid en afstand

Jorien Meerdink

Professionalisering en methodisch werken staan in de jeugdzorg hoog aangeschreven. De keerzijde van deze ontwikkeling is dat de methode voor het kind gaat. Wordt er nog naar het kind geluisterd? In deze bijdrage wordt vanuit jarenlange ervaring met praktijkgericht onderzoek een perspectief op de jeugdzorg geboden.

15.50-16.00 discussie

16.00-16.20 De stem van de pupil

John Exalto

Veel oud-pupillen uit de jeugdzorg hebben op latere leeftijd hun herinneringen aan het verblijf in een tehuis of pleeggezin op papier gezet. Niet zelden stond dat in het kader van de verwerking van traumatische ervaringen. Welke betekenis hebben deze egodocumenten en wat leert deze oral history ons over het kind in de jeugdzorg?

16.20-16.40 Het erfgoed van de jeugdzorg in het digitale tijdperk

Marens Engelhard

Wordt het erfgoed van de jeugdzorg goed bewaard en beheerd? Hoe kan het beter en wie heeft hier een taak? De digitalisering stelt ons daarbij voor nieuwe uitdagingen: hoe moeten we daar mee omgaan?

16.40-16.50 **discussie**

16.50-17.00 **Afsluiting: de oogst van een middag reflecteren op de naoorlogse jeugdzorg**
Wim Slot

Borrel na afloop

* * *

Over de sprekers

Guus de Beer is ontwikkelingspsycholoog en decennialang actief geweest in de jeugdzorg. Momenteel werkt hij aan een studie over de geschiedenis van de Nederlandse jeugdzorg in de periode 1970 tot 2012.

Saskia Bultman is docent Algemene Cultuurwetenschappen aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Zij promoveerde in 2016 op een onderzoek naar assessmenttechnieken in de persoonsdossiers van pupillen van het Rijksopvoedingsgesticht voor meisjes (1905-1975) en verrichtte onderzoek voor de Commissie De Winter (2019).

Jacques Dane is historicus en sinds 2007 coördinator Collectie & Onderzoek bij het Nationaal Onderwijsmuseum, Dordrecht. Hij verrichtte archiefonderzoek voor de Commissie Samson (2012) en de Commissie De Winter (2019). Ook was hij redacteur van *100 jaar kinderbescherming* (2006).

Marens Engelhard is algemeen rijksarchivaris en directeur van het Nationaal Archief. Voorheen was hij directeur van het Stadsarchief Amsterdam en interim bestuurder van de Leo Stichting Groep en het Gemeentelijk Pedagogisch Instituut Amsterdam.

John Exalto is universitair docent historische pedagogiek aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Hij was betrokken bij het onderzoek naar residentiële jeugdzorg voor de Commissie De Winter (2019).

Jorien Meerdink groeide op in een buurt waar huiselijk geweld gewoon was. Ze liep jong weg van huis, was actief in vakbond, politiek en vrouwenbeweging en studeerde geschiedenis met als specialisatie *oral history*. Dertig

jaar geleden richtte ze stichting Wesp op die projecten initieert om luisteren naar kinderen in jeugdzorg te bevorderen.

Marjoke Rietveld-van Wingerden is historisch pedagoog en heeft zich de laatste jaren toegelegd op de geschiedenis van het speciaal onderwijs en de speciale zorg voor kinderen. Haar meest recente boek is: *Kind in gevaar: reden tot uithuisplaatsing? De vereniging Tot Steun als zorgverlener in een veranderende wereld van de kindbescherming en jeugdzorg 1886-1998* (2017).

Evelien Walhout is docent Economische en Sociale Geschiedenis aan de Universiteit Leiden. Zij verrichtte archiefonderzoek voor de Commissie Samsom (2012) en de Commissie De Winter (2019). Eerder dit jaar promoveerde ze op een onderzoek naar ziekte- en sterftepatronen van zuigelingen en peuters in negentiende- en vroeg twintigste-eeuws Nederland.

Wim Slot was bijzonder hoogleraar jeugdbescherming aan de Vrije Universiteit Amsterdam. De leerstoel was ingesteld door Pro Juventute. Hij was tevens directeur van PI Research, een centrum voor onderzoek en methodiekontwikkeling op het terrein van de jeugdzorg. Als voorzitter van het bestuur van de Stichting Tot Steun Nederland was hij nauw betrokken bij de overdracht van de STSN aan Pro Juventute.